

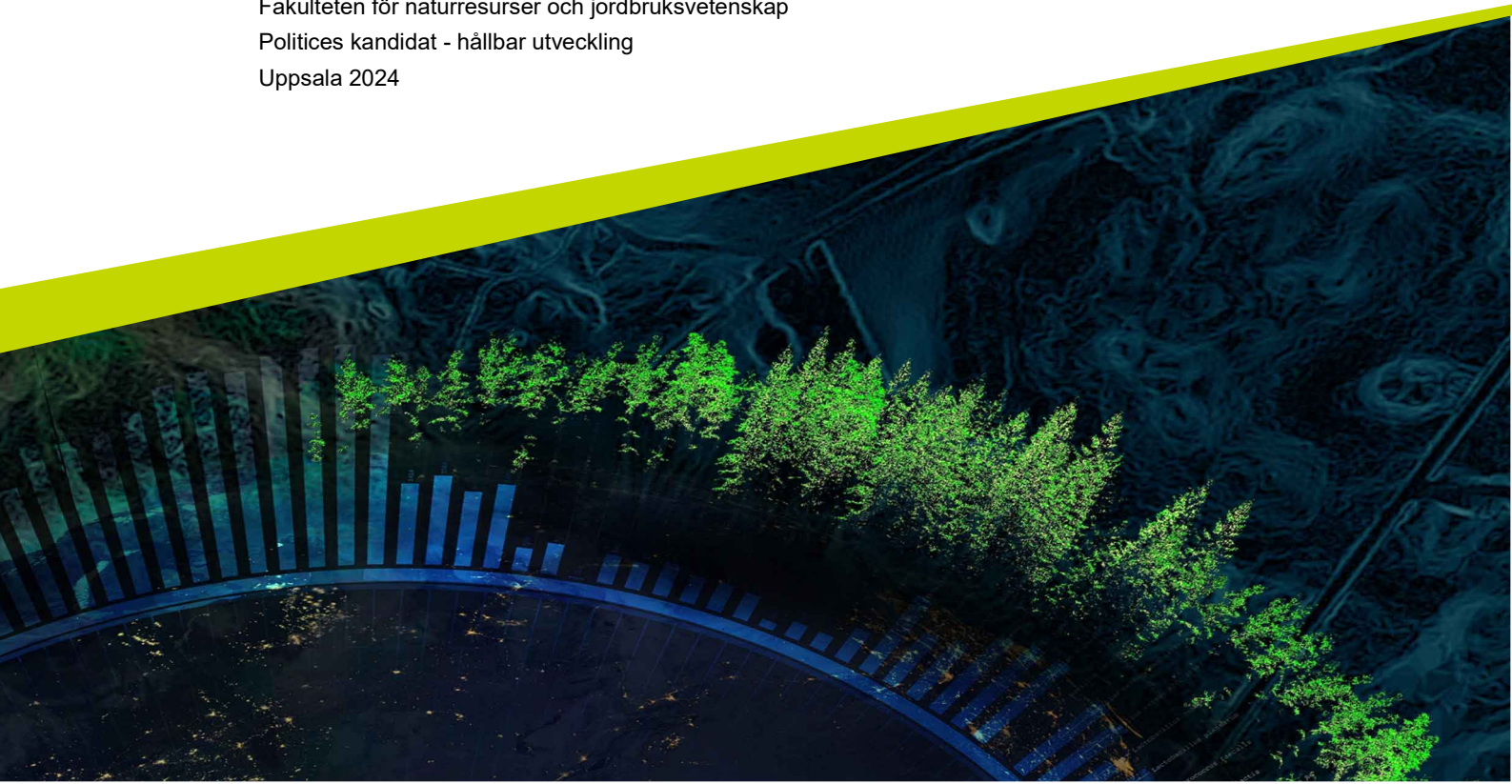

En mångfald av möjligheter

Strategisk variation i omställningsrörelser för samhällen i hållbara riktningar

Veronica Norrby

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Politics kandidat - hållbar utveckling
Uppsala 2024

En mångfald av möjligheter. Strategisk variation i omställningsrörelser för samhällen i hållbara riktningar

Multiple Possibilities. Strategic Diversification in Transition Movements moves Societies towards Sustainable Directions

Veronica Norrby

Handledare:	Patrik Cras, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Hållbar utveckling, G2E
Kurskod:	EX1019
Program/utbildning:	Politics kandidat - hållbar utveckling
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2024
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	hållbar utveckling, omställning, sociala rörelser, engagemang, tankestruktur, inre omställning, strategisk variation, ickevåld

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

En av samtidens stora utmaningar är att demokratiskt ställa om till mer hållbara samhällen. Historiskt har sociala rörelser haft en central roll i att driva på samhällsförändringar i Sverige genom folklig förankring och nytänkande lösningar, och framöver kan denna roll vara väl så viktig. I den här studien undersöks hur omställningsrörelser driver på för förändring, främjar engagemang och hanterar motstånd mot deras arbete. Studiens teoretiska utgångspunkt ligger i forskning om ickevåld och sociala rörelser som bedriver civilt motstånd, där strategisk variation identifierats som gemensam nämnare bland rörelser som uppnår sina mål.

Genom att undersöka omställningsrörelser genom tolkningsramen av strategisk variation har den här studien bidragit till förståelse av hur människor engagerade i omställningsrörelser resonerar kring strategin att arbeta med en mångfald av tillvägagångssätt. I materialet framträder tydligt att rörelserna arbetar aktivt och kreativt med variation för att bjuda in till engagemang och skapa en inkluderande rörelse som fångar upp fler människor. Andra strategiska motiv är att verka för lustfylld omställning som tillvaratar lokala förutsättningar, och möjligheten att utforska och forma bättre liv inom planetens gränser.

Undersökningens empiri utgörs av sex semistrukturerade intervjuer med människor engagerade i organisationerna Klimataktion, Omställningsnätverket och Grön kyrka. Dessa representeras av två röster vardera som berättar utifrån sina erfarenheter av sitt engagemang.

Studien belyser hur omställningsrörelsernas uppfinningsrika sätt att arbeta kan vara viktiga för att minska friktionen kring omställning och möjliggöra att den sker snabbare och mer demokratiskt än dem förutan. Centralt är både hur de prövar sig fram och testar att utforma nya sätt att leva och organisera sig, hur de samlar människor, utbildar, informerar, bygger gemenskaper, samt arbetar med inre omställning. Studien skildrar även hur motstånd mot omställning kan ta sig i uttryck, och visar entydigt att de engagerade personerna förklarar det i termer av normer, vanor och narrativ. De beskriver även hur resursstarka aktörer tjänar på att upprätthålla status quo och därför aktivt motarbetar rörelsernas syften. Sammantaget gestaltas en tankestruktur som motverkar omställning, en förståelse där strategisk variation delvis kommer till korta som förklaringsmodell. Sammanfattningsvis synliggör strategisk variation den mångfald av tillvägagångssätt som engagerade i omställningsrörelser kreativt uppfinner och anammar för att hantera motstånd, främja engagemang och driva på för omfattande samhällsomställning i riktningar för hållbarhet.

Nyckelord: hållbar utveckling, omställning, sociala rörelser, engagemang, tankestruktur, inre omställning, strategisk variation, ickevåld

Abstract

A current challenge is how to democratically transition towards more sustainable societies. Historically in Sweden, social movements have played a vital part in advocating for societal changes, and they may continue to be a force for change in the future. This study focuses on how transitional movements advocate change, engagement and handle resistance towards their work. Theoretically, the starting point is in research about nonviolence and social movements working with civil resistance, which identifies strategic diversification as a common ingredient among movements that achieve their goals.

By examining transition movements through the theoretical lens of strategic diversification, this study has contributed to the understanding of what factors members of the movements consider when choosing to include different and varied courses of action. The study shows that the organisations work actively and creatively with variation using different strategies to include a broad range of people in the movement. Central motives also include the wish to contribute to a positive transition that takes local conditions into account, and the opportunity to explore and create better ways of living within the planetary boundaries.

The empirics in the study is based on six interviews with members from Klimataktion, Omställningsnätverket and Grön kyrka. The organisations are represented by two voices each.

The results show how transition movements' creative methods are considered important to lessen the potential friction around transitioning and enable it to be quicker and more democratic. Vital factors include how they innovate new ways of living and organising, how they gather people, educate, inform, build communities, and focus on inner transition. Regarding resistance, the study describes how it can manifest in the context of transition, and clearly shows how the respondents describe it in terms of norms, habits and narratives. They describe how resourceful actors benefit from maintaining status quo, hence actively counteract the purposes of the movement. Overall, a picture emerges of a structure of thought which prevents transition, where strategic diversification partly fails as a theoretical lens to understand the phenomenon. In conclusion, strategic diversification contributes with new perspectives on the multiple methods that the people engaged in transition movements creatively invent and use to handle resistance, mobilize and advocate a comprehensive transition towards more sustainable directions.

Keywords: sustainable development, transition, social movements, engagement, structure of thought, inner transition, strategic diversification, nonviolence

Innehållsförteckning

1.	Inledning	7
1.1	Syfte och frågeställningar	8
2.	Teoretisk bakgrund och tidigare forskning	9
2.1	Sociala rörelser utmanar rådande system	9
2.2	Sociala rörelser banar väg	10
2.3	Engagemang i svenskt civilsamhälle	10
2.4	Strategisk variation	11
	2.4.1 Förklaring av strategisk variation	11
	2.4.2 Fler forskare identifierar komponenten	11
2.5	Tankestrukturer i motstånd mot omställning	11
2.6	Kompletterande grundläggande begrepp	12
3.	Metod	13
3.1	Metod för materialinsamling	13
	3.1.1 Intervjuer	13
	3.1.2 Val av rörelser och intervjupersoner	13
3.2	Kritiskt förhållningssätt	14
	3.2.1 Präglad och begränsad kunskapsproduktion	14
	3.2.2 Reflexivitet	14
	3.2.3 Validitet och reliabilitet	15
3.3	Metod för analys	15
3.4	Anonymisering och forskningsetiska avväganden	15
4.	Empiri och analys	17
4.1	Kontexten; organisationerna i rörelsen	17
	4.1.1 Kort om de valda organisationerna	17
	4.1.2 Tydlighet eller komplexitet som strategiskt val	18
	4.1.3 Organisationer kompletterar varandra	18
	4.1.4 Överlappande engagemang	19
	4.1.5 Delsummering organisationerna	19
4.2	Motstånd mot omställning	19
	4.2.1 Möten med tankestrukturer	19
	4.2.2 Inre omställning för att förändra tankestrukturer	21
	4.2.3 Samtal öppnar möjlighetsfönster	22

4.2.4	Ringar på vattnet som skiftar normer	24
4.2.5	Lösningsorienterat lirkande.....	24
4.2.6	Delsummering motstånd.....	25
4.3	En mångfald av tillvägagångssätt	25
4.3.1	Ta vara på de egna förutsättningarna	25
4.3.2	Att gräva där du står	26
4.3.3	Utforskande lärande	26
4.3.4	Lustfylld omställning	27
4.3.5	Delsummering variation	28
4.4	Mobilisera de ännu oengagerade	28
4.4.1	Variation inkluderar fler.....	28
4.4.2	Information som katalysator.....	29
4.4.3	Mobilisering ökar påverkansmöjligheter	30
4.4.4	Ovilja att engagera sig	30
4.4.5	Missvisande paketering fördröjer.....	31
4.4.6	Delsummering mobilisering	31
4.5	Kompletterande insikter	32
4.5.1	Gemenskapen en förutsättning för engagemang	32
4.5.2	Civilsamhällets osynliggjorda potential.....	32
4.6	Synliggjorda skav när omställningsrörelser tolkas genom strategisk variation som förklaringsmodell	33
4.6.1	Skillnader mellan empiriska fält	33
4.6.2	Avsaknad av tydligt mål.....	33
4.6.3	Risk att fastna i instegsaktiviteter	33
5.	Avslutande diskussion och slutsatser	35
	Referenslista	37
	Tack 39	
	Bilaga 1.....	40

1. Inledning

Utgångspunkten för den här undersökningen är i forskning om ickevåld och sociala rörelser som bedriver civilt motstånd, där fyra gemensamma komponenter identifierats som centrala hos rörelser som uppnår sina mål (Chenoweth 2021; Stephan & Chenoweth 2008; Big Ideas 2021)¹. Dessa är bred, tvärgående, folklig mobilisering, avhopp eller sympati från motståndares allierade och nyckelpersoner, fortsatt beslutsamhet även när engagemang får negativa konsekvenser, och strategisk variation i val av tillvägagångssätt (ibid.). Organiseringsförmåga och långsiktiga tidsperspektiv har också framträtt som särskilt viktiga, och utgör förutsättningar för de fyra komponenterna. När jag läste om det här fastnade jag för strategin att påhittigt variera tillvägagångssätten för att uppnå sina mål. Orden vittnar om en mångfald av möjligheter, som gjorde mig nyfiken att veta mer.

I omställningskontext kan målet översiktligt beskrivas som en omfattande omställning av samhällsutveckling i riktningar för hållbarhet. Annorlunda uttryckt är en av samtidens stora utmaningar att demokratiskt ställa om till mer hållbara samhällen, där tid och omfång ställs i krass relation till flera av de ekologiska krisernas irreversibla karaktär (Arora-Jonsson et al. 2024). Det är inget nytt under solen att det går trögt för svenska samhällen att röra sig mot det målet. Lika vedertaget är att omställningsrörelser driver på, med en vilja att ställa om mer och snabbare. Sverige har en lång tradition av sociala rörelser som driver på för förändringar i samhället (Svedberg & Essen 2022). Framöver kan denna pådrivande roll vara väl så viktig för att utforma och möjliggöra hållbara samhällen, något som det pågående forskningsprojektet GRIT (Gräsrotsinitiativ för energiomställning) exemplifierar i förhållande till klimatkrisen (Boréus et al. 2023). De lyfter att brett folkligt stöd och engagemang är centralt för att öka omställningens tempo och genomförbarhet, och menar att ”utan folkligt stöd finns stor risk för protester och för att politiska och ekonomiska krafter försöker vända utvecklingen genom att ifrågasätta klimatomställningens legitimitet” (ibid.).

Chenoweths forskning står i relation till en ickevåldstradition. Intentionen med min undersökning är att använda hens teoretisering på ett nytt empiriskt fält, genom att applicera en av de identifierade komponenterna på samtida svenska

¹ För en samlad beskrivning rekommenderas radioprogrammet Big Ideas (2021), där Chenoweth i en intervju syntetiserar delar av sin forskning och berättar om de fyra komponenterna.

omställningsrörelser. På så vis rör sig den här uppsatsen i mötet mellan tröghet i omställningen, sociala rörelsers roll i att möjliggöra och driva på den, och strategin hos rörelser att variera sina tillvägagångssätt för att uppnå sina mål.

1.1 Syfte och frågeställningar

Ett sätt att möta samtida utmaningar med en demokratisk, snabb och omfattande omställning mot hållbara samhällen är att människor går samman i sociala rörelser och gör gemensam sak för att förmera sin påverkansmöjlighet. Syftet med den här undersökningen är att bidra till förståelsen av hur människor som är engagerade i omställningsrörelser resonerar kring att driva på omställning, främja engagemang och hantera motstånd, genom att studera hur strategisk variation kan förstås och användas i en omställningskontext. För att undersöka detta har följande frågeställningar formulerats:

- 1) Hur resonerar människor engagerade i omställningsrörelser kring att variera sina tillvägagångssätt som en strategi för att
 - a) driva på omställning?
 - b) främja engagemang?
 - c) hantera motstånd mot omställning?

- 2) På vilka sätt kan strategisk variation vara relevant som förklaringsmodell i kontexten svenska omställningsrörelser, och var uppstår snarare skav eller skillnader? Hur kan begreppet tankestrukturer överbrygga de skav eller skillnader som identifieras beträffande förståelsen av motstånd mot omställning?

2. Teoretisk bakgrund och tidigare forskning

En teori kan förstås som systematiserad kunskap, vilken ger en sammanhängande förklaring till sammanhang och fenomen (Harboe 2013). Teorins syfte är att hjälpa oss belysa och förstå, och fungera som förklaringsmodell (ibid.). För min undersökning är den huvudsakliga förklaringsmodellen Chenoweths (2021) teoretisering av fyra komponenter viktiga för sociala rörelser att uppnå sina mål, där den jag blev mest nyfiken på och således har valt att lyfta i den här undersökningen är strategisk variation. I min undersökning har jag använt komponenten som en teoretisk vägvisare för att formulera frågeställning, samt utforma intervjuguide, och senare som tolkningsram för att koda och analysera mitt material (Dannefjord 1999). Det material jag samlat in är således format av min på förhand valda teori (Teorell & Svensson 2007). För att begreppsliggöra och ge en sammanhängande förklaring till intervjupersonernas resonemang kring motstånd mot omställning används även begreppet tankestrukturer.

2.1 Sociala rörelser utmanar rådande system

Alberto Melucci (1980) definierar **sociala rörelser** genom att först klargöra att de förutsätter en konflikt mellan aktörer i ett socialt system (som ett samhälle), som rör frågor om sociala värden eller resurser. Han definierar kollektivt agerande som de beteenden som konflikten genererar. Definitionen av sociala rörelser är de kollektiva ageranden som överskrider institutionaliserade normer, utmanar gängse spelregler för det politiska systemet, och/eller vänder sig mot samhällets klasstrukturer (ibid.). Vidare beskriver han att sociala rörelser kan rikta sig mot exempelvis institutionaliserade gränser för vad som är möjligt, distribution av makt, distribution av resurser, politiska uttrycksformer och deltagande.

Med liknande ordalag beskriver Chenoweth (2021) **civilt motstånd** som koordinerat kollektivt agerande i syfte att påverka politisk, social eller ekonomisk status quo. Det är en aktiv konflikthanteringsmetod, organiserat, ickevåldsligt till mål och medel, samt bedrivs långsiktigt och kontinuerligt.

Utifrån Melucci (1980) och Chenoweths (2021) samlade förståelse har jag i den här undersökningen definierat **omställningsrörelser** som: kollektivt agerande som

med ickevåldsliga tillvägagångssätt söker påverka politiska, sociala, och ekonomiska status quo. Rörelserna arbetar organiserat, kontinuerligt, koordinerat och målmedvetet. De behandlar konflikter relaterade till omställning för hållbara samhällen.

2.2 Sociala rörelser banar väg

Chenoweth (2021) lyfter att hur rörelser arbetar i ”motståndsfasen” kommer att spegla hur det nya samhället sedan utformas. Applicerat på omställningskontexten kan det beskrivas som att omställningsrörelsernas sätt att arbeta kommer att prägla hur det ”omställda” samhället ser ut. Sverige har en lång tradition av sociala rörelser som driver på samhällsutvecklingen genom folklig förankring och nytänkande lösningar (Svedberg & Essen 2022). Exempelvis är flera av våra offentliga välfärdstjänster utvecklade i civilsamhällesinitiativ (MUCF 2023). På motsvarande sätt kan omställningsrörelser innovation och engagemangskapande vara en viktig nyckel för att möta de samhällsutmaningar vi nu står inför.

Sociala rörelser är även viktiga för omställning utifrån perspektivet att det är i sociala samspel som nya normer växer fram, och det är först då förändringen blir uthållig (Wolrath Söderberg 2020). Den sociala gemenskapen är en förutsättning för att någons kunskap, rädsla, rättvisepatos- eller moraliska funderingar ska omvandlas till handling. Således är de personliga och känslomässiga dimensionerna av omställning nödvändiga för att vetenskapen ska omsättas i politik och handling. (ibid.)

2.3 Engagemang i svenskt civilsamhälle

”Medborgerligt engagemang utmärks av att människor frivilligt handlar för att bidra till, ta ansvar för, eller påverka något som de har gemensamt med andra” (Svedberg & Essen 2022:20). Det är utifrån denna förståelse, i kontexten av omställningsrörelser som tidigare definierats, som begreppen **engagemang** och **de engagerade** används i den här studien. När engagemang studeras i svensk kontext synliggörs att det ofta sker inom civilsamhällesorganisationer, och berör fritidsintressen, omsorg eller handlingar som syftar till samhällsförändring (Essen 2021). En beskrivning som stämmer väl in på engagemang i omställningskontext.

2.4 Strategisk variation

2.4.1 Förklaring av strategisk variation

Strategin att arbeta med varierande tillvägagångssätt, eller metoder, identifieras i Chenoweths forskning, som en central komponent hos rörelser som uppnår sina mål (Chenoweth 2021; Stephan & Chenoweth 2008; Big Ideas 2021). Det innebär att kreativt uppfinna och anamma en mångfald av olika tillvägagångssätt, och strategiskt tillämpa dem i förutbestämd följd eller när möjligheter och behov därom uppstår. I kontrast står strategin att ständigt upprepa samma metod. (ibid.)

Strategisk variation bidrar till att göra rörelser mer bärkraftiga och förändringsbringande. Dels genom att på nya sätt störa ordningen och maximera trycket på de som upprätthåller status quo. Dels genom att bidra till flexibilitet i mötet med motstånd. Dels tack vare dess bidrag till en bred mobilisering genom att variationen möjliggör för en mångfald av deltagare att delta utifrån sina förutsättningar, vilket i sig är en av de fyra komponenter identifierade bland rörelser som uppnår sina mål. Kombinationen maximerar trycket på de som upprätthåller status quo och bidrar till att förändra maktbalansen i samhället. Tillsammans bidrar de fyra komponenterna till att rörelser har större sannolikhet att lyckas än sina våldsbrukande motsvarigheter. (ibid.)

2.4.2 Fler forskare identifierar komponenten

Att andra forskare identifierat strategisk variation i sin forskning ger min undersökning ett bredare forskningsfält att knyta an till.

Tilly och Wood (2015) beskriver hur sociala rörelser kombinerar olika tillvägagångssätt för att driva samma fråga. De skildrar en beslutsamhet att genom kollektivt agerande mobilisera och verka för förändring.

Harnesk (2023) visar hur samiska rörelsens mobilisering relaterat till de ekologiska förutsättningarna för renskötsel strategiskt kombinerar en mångfald av tillvägagångssätt för att förmera trycket på stat och politiker.

2.5 Tankestrukturer i motstånd mot omställning

Wolrath Söderberg (2021) har i en rapport till Miljömålsbedömningen 2021 diskuterat begreppet tankestrukturer i relation till omställning. Där redogörs för hur tankestrukturer skapar tröghet i omställning genom att begränsa och möjliggöra olika former av resonemang och beteenden. Hon menar att tankestrukturer om exempelvis evig tillväxt, individens frihet och synen på människan som särställd, har uppkommit i en annan tid med andra behov. De kan förvisso ha varit funktionella i sin tid, men för den sakens skull är de inte nödvändigtvis applicerbara

idag (ibid.). Hon beskriver tankestrukturer som trögföränderliga och utvecklade i sociokulturella sammanhang. För att driva på förändringen behöver vi urskilja dem, empatiskt problematisera, ifrågasätta, och ersätta dem med nya tankestrukturer som hjälper oss med samtidens utmaningar och behov (ibid). Begreppet **tankestruktur** bidrar således till den här undersökningen med en förståelse av det motstånd som omställningsrörelserna möts av, som de föreställningar som behöver förändras.

2.6 Kompletterande grundläggande begrepp

Omställning förstås här som processen att förändra samhällen till att bli mer hållbara, där vi skapar förutsättningar för bättre liv inom planetens gränser (Rockström 2023). **Hållbarhet** betraktas här med ett relationellt förhållningssätt, där en mångfald av dimensioner sammanflätas i ömsesidig påverkan (Arora-Jonsson et al. 2024). Det är en bred men samtidigt krävande definition, när komplexiteten tas på allvar. Notera att de rörelser jag intervjuat skiljer sig åt i hur de själva definierar hållbarhet och omställning, vilket diskuteras vidare i analysen.

Ickevåld förstås här som aktivt förändringsarbete, där obehövade civila använder metoder, eller tillvägagångssätt, med det uttalade målet att förändra utan att bruka våld (Chenoweth 2021). Ickevåldsmetoder kan exempelvis vara strejk, ekonomiska sanktioner, kulturevenemang, dialog eller aktivt ickesamarbete med motståndare (Galtung 1965). Ickevåld bygger på tanken att *all* makt är beroende av människor som samarbetar, varför det även är möjligt att bygga fredliga, rättvisa och hållbara alternativ till dysfunktionella samhällssystem, när vi gör det tillsammans (Ickevåldsnätverket 2023). Med andra ord inkluderar ickevåld även kreativa sätt att arbeta för det samhälle vi önskar (ibid.)

3. Metod

3.1 Metod för materialinsamling

3.1.1 Intervjuer

För att samla in material om hur engagerade i omställningsrörelser resonerar har jag i huvudsak genomfört intervjuer, som ger möjlighet att ställa följdfrågor och gräva djupare, för att få en djupare förståelse för den intervjuades perspektiv (Kvale & Brinkmann 2009). Genom att använda mig av en semistrukturerad intervjuform har jag styrt intervjun till forskningsområdet med hjälp av en förberedd intervjuguide, och har samtidigt varit flexibel att anpassa intervjun efter intervjupersonernas svar (ibid.). Vid utformandet av intervjuguiden (se bilaga 1) var det nödvändigt att kliva ner ett par steg på abstraktionstrappan, för att formulera mer jordnära och svarbara intervjufrågor (Harboe 2013).

En pilotintervju genomfördes i syfte att öva på konsten att intervjua.

3.1.2 Val av rörelser och intervjupersoner

För att bilda mig kontextuell förståelse och skapa kontakter med potentiella intervjupersoner började materialinsamlingen med att läsa på olika omställningsrörelser hemsidor och besöka några digitala och lokala samlingar. För tidsavgränsningen om tio veckor valde jag att intervjua två medlemmar vardera från tre olika organisationer inom omställningsrörelsen; Klimataktion, Omställningsnätverket och Grön kyrka. De tre rörelserna valdes i ett försök att täcka in olika tillvägagångssätt att verka för omställning, som på så sätt tillsammans skulle kunna skildra en bredd i strategisk variation. I ett tidigt skede försökte jag utan framgång att få tag i en organisation som mer uttalat ägnar sig åt civil olydnad. Generellt var det en utmaning att få tag i intervjupersoner via organisationernas officiella kontaktvägar, varför majoriteten är valda genom kontakter kontakter.

3.2 Kritiskt förhållningssätt

3.2.1 Präglad och begränsad kunskapsproduktion

Intervjuer som form för kunskapsproduktion påverkas av de människor och fysiska miljöer som utgör sammanhanget för intervjun (Kvale & Brinkmann 2009). I mitt fall genomfördes två intervjuer per telefon, två med videosamtal, och två vid fysiskt möte, allt efter intervjupersonernas önskemål. Detta påverkade min informationsinhämtning främst på så vis att de fysiska intervjuerna tillät kroppsspråk som möjlig kommunikationsväg.

Beträffande människorna är de intervjuade en blandning mellan anställda och ideellt aktiva, somliga med femårig erfarenhet, andra med femtiotals år i engagemanget. Den brokiga skaran ger mig möjlighet att lyssna in olika perspektiv, då de talar utifrån sina erfarenheter av engagemang i respektive organisation. Mitt empiriska material baseras på sex intervjuer om 30-90 minuter, vari tre organisationer representerades av två röster vardera. Det begränsade intervjumaterialet ger skäl att förhålla mig försiktig till slutsatser och analys baserade på representativitet (Creswell & Creswell 2018). Undersökningen är på inget sätt uttömmande om hur alla engagerade i omställning resonerar. Däremot ger den en inblick i hur resonemangen kan låta i omställningssammanhang, och genom att sätta empirin i ett teoretiskt sammanhang kan något generellt sägas om hur strategisk variation kan förstås i omställningssammanhang (ibid.).

3.2.2 Reflexivitet

I varje intervjustudie uppstår maktasymmetri när den intervjuande tolkar och återger de intervjuades svar (Kvale & Brinkmann 2009). Därför har det varit särskilt viktigt att förhålla mig kritiskt till hur min förförståelse för omställning och sociala rörelser påverkar min materialkonstruktion och analys. Gemensamma referensramar med personerna som undersöks kan både hjälpa och stjälpa undersökningen; det kan bidra positivt till en djupare förståelse, men också medföra svårigheter att hålla nödvändig analytisk distans till människor och material (Öhlander 1999).

Medveten om detta har jag gjort ett metodologiskt val att inte intervju personer från den rörelse jag själv är mest aktiv i. Mitt intresse för omställning återstår, vilket bidrar till entusiasm och möjlighet till djupare förståelse å ena sidan, och en risk att tillskriva egen betydelse till intervjupersonernas mening å andra sidan. Därför har jag under intervjuerna tillämpat kvalitativ naivitet; jag väljer ett område som jag har viss förförståelse av och inblick i, samtidigt som jag söker hålla mig nyfiken och lyhörd för den intervjuades erfarenheter, särskilt om de inte samstämmer med mina egna (Kvale & Brinkmann 2009). Jag har även försökt förstå den intervjuades perspektiv, och undvika egna antaganden, genom att ställa stundom triviala

följdfrågor för att låta intervjupersonerna själva sätta ord på de underliggande budskap jag skymtar mellan raderna (ibid.).

3.2.3 Validitet och reliabilitet

Validiteten i den här undersökningen stärks dels genom operationaliseringen av strategisk variation i den första frågeställningen, för att göra undersökningen begriplig (Teorell & Svensson 2007). Dels genom att under intervjuerna ställa följdfrågor för att försöka undvika systematiska mätfel som uppstår om intervjupersoner missförstår ett begrepp (ibid.).

Reliabiliteten stärks av att jag använt samma intervjuguide till samtliga intervjuer, för att försäkra mig om att jag utgår från samma typer av frågor.

3.3 Metod för analys

I en kvalitativ undersökning påbörjas analysen jämsides konstruktionen av det empiriska materialet (Kvale & Brinkmann 2009). Exempelvis gjorde jag markeringar i blocket under intervjuens gång som minnesanteckningar för möjliga analysembryon. Därefter fortsatte bearbetandet med transkribering, där jag använt mig av Office Word transkriberingsfunktion och därefter lyssnat igenom, korrigerat och markerat information jag fann relevant för undersökningen (Harboe 2013). I ett tredje skede kodade jag allt material i en teoretiskt tematiserad tabell utformad med fokus på strategisk variation, med undantag för några deskriptiva och särskilt framträdande teman som bidrar med kontextuell förståelse. Under kodningen utgick jag från Creswell och Creswells (2018) rekommendationer för strukturerad bearbetning av material.

3.4 Anonymisering och forskningsetiska avväganden

För att anonymisera mina intervjupersoner har jag valt att använda fingerade namn, som valts kategoriskt utifrån de vanligaste namnen i Sverige på första bokstaven i rörelsens namn. Således benämner jag intervjupersonerna som Gustav och Gunilla från Grön kyrka, Oskar och Olivia från Omställningsnätverket, och Karl och Kristina från Klimataktion.

I avsnitt 3.2.1 gavs en översiktlig beskrivning av intervjupersonernas erfarenhet i omställningssammanhang. Tilläggas kan att de bor i olika delar av Sverige, är från städer och landsbygder, från Ångermanland i norr till Småland i söder. Detaljerade personbeskrivningar bedömer jag dels vara irrelevant för analysen, och framför allt vara svår att ge med bibehållen anonymitet.

I början av varje intervju informerade jag om frivillighet, anonymitet och möjligheten att dra sig ur undersökningen. Intervjupersonerna har även fått läsa och godkänna direkta citat innan publicering.

4. Empiri och analys

Fortsättningsvis presenteras undersökningens empiriska material sammanflätat med analys av detsamma.

4.1 Kontexten; organisationerna i rörelsen

Framöver används konsekvent *organisation* om de tre rörelserna jag intervjuat engagerade i, och *rörelsen* som uttryck för den större, övergripande, omställningsrörelse som de alla är en del av.

4.1.1 Kort om de valda organisationerna

Klimataktion är en nationell förening organiserad i lokalgrupper som informerar, folkbildar och mobiliserar kring hållbarhetsfrågor, med tyngdpunkt i frågor relaterade till klimatkrisen. De skriver bland annat på sin hemsida att ”vi kan fortfarande vända utvecklingen, men vi har bara några få år på oss. Lösningen är att sluta konsumera fossila bränslen och bygga ett hållbart och rättvisare samhälle” (Klimataktion u.å.). De ordnar bland annat studiecirkelar, lokalpolitiker-debatter, skriver insändare och är aktiva i den lokala kommunpolitiken.

Omställningsnätverket är en del av den globala Omställningsrörelsen, (Transition Movement) och skriver om sig själva på sin hemsida; ”Mer fest än protest. Omställningsrörelsen består av människor som tar gemensamma initiativ för att ställa om till en regenerativ och välmående kultur” (Omställningsnätverket 2024). De arbetar med att utbilda, uppmuntra och stötta lokala omställningsinitiativ runt om i landet. Initiativen är ofta handfasta försök att bygga livgivande lokalsamhällen, såväl på landsbygd som i stadsmiljöer.

Grön kyrka är ett ekumeniskt nätverk bland kristna församlingar, samfund och organisationer som arbetar med hållbarhetsfrågor. De skriver bland annat på sin hemsida att; ”När vi ser att skapelsen missbrukas, exploateras och förstörs kan inte kyrkan vara passiv. Vi behöver gå med och gå före i omställningen till en hållbar värld där vi värnar skapelsen och därigenom också våra medmänniskor” (Grön kyrka u.å.). De arbetar bland annat med att skapa kontaktytor där engagerade utbyter erfarenheter, utbildar och utmanar varandra.

4.1.2 Tydlighet eller komplexitet som strategiskt val

Den stora skillnaden mellan organisationerna är hur de förhåller sig till omställning, där Klimataktion har ett tydligare klimatfokus medan de andra belyser en mer komplex förståelse av omställning. Samtidigt skriver Klimataktion på sin hemsida om hållbarhet och rättvisa i allmänna ordalag, och Kristina beskrev personligen klimatkrisen som ett symptom på ett skevt samhällssystem där vi saknar hänsyn till naturen, och menade att klimatkrisen är en av flera samtidigt pågående kriser. En beskrivning hon delar med övriga personer jag intervjuat. Att Klimataktion valt klimatfokuset beskrev både hon och Karl främst som ett strategiskt val för att mobilisera kring en akut fråga med hjälp av tydlig kommunikation. Från Omställningsnätverket och Grön kyrka lyftes tvärt om komplexiteten som ett strategiskt val för att mobilisera med hjälp av olika intresseingångar (en strategi Klimataktion delade, men alltså avgränsat till fokus på klimatfrågor), och för att förtydliga att klimatet just är ett symptom bland många där omställningen måste röra sig över flera områden samtidigt. Kort sagt förefaller intervjupersonerna ha liknande förståelser för omställning, medan organisationerna valt olika vägar i hur de fokuserar sitt arbete.

4.1.3 Organisationer kompletterar varandra

Med blicken riktad på strategisk variation är det relevant att majoriteten intervjuade betraktar den egna organisationen som del av en större rörelse. Det varierade hur de betecknar denna rörelse, och vilken roll de tillskriver sin organisation i relation till övriga, men likväl uppmärksammades beröringspunkter. Någon gav uttryck för att de kompletterar varandra, medan någon annan uttryckte frustration över hur andra organisationer agerar. Nätverkande mellan organisationerna är med andra ord inte friktionsfria, som mänskliga kontakter sällan är, men betraktades samtidigt som nödvändiga och viktiga. En beskrivning som även framträder i Chenoweths forskning (2021).

I relation till nyss förda resonemang nämnde Kristina att olika organisationer tar på sig olika roller i omställningen, och hittar sin nisch i det lokala sammanhanget. Gustav resonerade kring potentialen i att ta vara på olika grupper styrkor, kompetenser och förtroendekapital. Såsom när en miljöorganisation med expertis inom biologisk mångfald hörde av sig till Grön kyrka med expertis inom inre omställning. ”Det blir en fin ömsesidigt stärkande effekt”, menade han. Oskar var inne på samma spår och beskrev vissa organisationer som motrörelser, som protesterar, medan han betraktade Omställningsnätverket snarare som en rörelse. Han uttryckte att protester behövs, men ”vi behöver också visioner, idéer, eller intention om vilket håll vi ska gå tillsammans”.

Möjligheten att ta vara på varandras resurser mellan organisationer för att förmera effekten på omställningen stämmer överens med Harnesks (2023)

diskussion om möjligheter för den samiska rörelsen att samarbeta med miljö- och klimatrörelser i frågor relaterade till renskötselns ekologiska förutsättningar.

4.1.4 Överlappande engagemang

Intressant nog uppmärksammades återkommande personliga ingångar och överlapp mellan engagemang i olika organisationer. Exempelvis berättade Gunilla ett minne från Omställningsnätverkets senaste konferens och berättade att ”jag skriver under på Omställningsrörelsens syn på omställning”.² Kristina menade att överlapp underlättar samordning mellan organisationer inför samlade aktiviteter.

Överlappande engagemang förekommer ofta i svensk civilsamhälleskontext, och det politiska engagemanget tenderar öka ju fler organisationer en person är med i (Essen 2021). Något som talar för att det kanske är lättare för omställningsrörelser att mobilisera nya engagerade bland människor som redan är engagerade på något sätt, vilket uttrycktes under ett inofficiellt samtal på en av de samlingar jag besökte för att knyta kontakter med organisationerna.

4.1.5 Delsummering organisationerna

Skillnaden mellan organisationerna är framför allt hur de förhåller sig till omställning och hållbarhet. Vilken nivå engagemanget ska riktas mot för att nå störst verkan, eller vilka tillvägagångssätt som blir relevanta, formas därefter. En möjlig invändning vore att skillnaderna är för essentiella för att kategorisera organisationerna tillsammans. Samtidigt faller alla inom ramen för omställning och omställningsrörelser så som jag definierat det inför denna undersökning.

4.2 Motstånd mot omställning

4.2.1 Möten med tankestrukturer

Samtliga intervjupersoner gav uttryck för en världsförståelse där rådande tankestrukturer anses sätta käppar i hjulet för omställning. Oskar beskrev det som ett system vi har med oss från barnsben och hela tiden återskapar, på medvetna och omedvetna sätt, även om vi vill bygga något nytt. Kristina resonerade i samma banor och uttryckte att ”det finns en massa pengar bakom narrativ om att det inte är någon fara” och syftade på aktörer med personliga incitament att underminera omställning. Motståndet mot förändring är med andra ord stort, och ofta subtilt och komplext inlindat i system vi själva är del av. Oskar förklarade hur denna världsförståelse stundom försvårar omställningen. Han kontrasterade med hur

² Med Omställningsrörelsen syftar hon på den rörelse som knyter an till det som i den här uppsatsen refereras till som Omställningsnätverket.

Sverigedemokraterna vunnit mark genom enkla svar och en våldsam ideologi som pekar ut andra som syndabockar. Det är lättare att sälja, menar han, medan omställningsrörelsen tvärt om pratar om att vi alla är del av problemet och behöver ställa om.³

Gunilla var inne på samma spår och uttryckte att ”vårt ekonomiska system är helt avhängigt att vi lever i en viss berättelse”, och beskrev bekymrat ett narrativ där människan betraktas som separerad från naturen och varandra, och förutsätts vara girig, splittrande och exploaterande. Hon menade att en del av lösningen är att forma nya narrativ.⁴ Jag tolkar det som några av de tankestrukturer omställningsrörelsen arbetar för att förändra. Olivia delade liknande tankar och att ”de storskaliga problem vi skapat kan i hög grad härledas till en världsbild, en verklighetsuppfattning, av splittring eller separation.”, och fortsatte med att kritisera konkurrensvurmen. Olivia förklarade att konkurrens bara är meningsfullt i ett narrativ av splittring, då vi ser på oss själva och allting som separata enheter, men ”om man ser att allt faktiskt hänger samman, då är det samarbete som gäller”.

Oskar uttryckte frustration kring att vi tituleras och titulerar oss själva som konsument, och menade att "ordet konsumera, det kommer från latin [och betyder] att oåterkalleligt ta sönder. Det blir vår roll och vår identitet". Konsumtionsidentiteten tolkar jag som ytterligare en tankestruktur omställningsrörelser arbetar mot, exempelvis om omställning reduceras till individuella konsumtionsval, medan sociala rörelsers påverkansmöjligheter främst ligger i kollektiva ageranden (Chenoweth 2021; Melucci 1980).⁵

Kristina omtalade narrativ som en berättelse som för en viss typ av argumentation framåt om hur världen är beskaffad eller vems ansvar det är. Gustav målade upp bilden ytterligare med att säga att ”kulturen, värderingarna och det som ses som norm i samhället, det är ju linsen som vi tolkar allt igenom. Vad som ses som en realistisk politik och inte avgörs av vad vi har för värderingar och normer”. Deras resonemang visar på hur omfattande tankestrukturer kan vara. Kristina bekräftade utmaningen med orden ”Jag tror inte att folk är så vana att handskas med den typen av överväldigande stora problem”, och fortsatte att prata om klimatförändringarna som att ”det blir för jobbigt, tråkigt och hopplöshetsingivande för att folk ska vilja närma sig.”

Utifrån ovanstående resonemang argumenterar jag för att engagerade i omställningsrörelser upplever motstånd i vad som kan beskrivas som tankestrukturer, vilket stöds av Wolrath Söderbergs (2021) rapport. Omställningsrörelserna möter och ifrågasätter dessa tankestrukturer kring hur vi utformar och förhåller oss till samhället och våra liv, i enlighet med Meluccis (1980) beskrivning av sociala rörelser. I fortsatta analys ges fler exempel på hur.

³ Se 4.2.2

⁴ Se 4.2.2 och 4.2.3

⁵ Se 2.1

4.2.2 Inre omställning för att förändra tankestrukturer

De väl rotade tankestrukturen bidrar till att förklara varför omställningen går långsamt, och många av de resonemang jag beskrivit ovan landade mer eller mindre i samma slutsats; behovet av inre omställning. Ibland är det inte mer kunskap som behövs, utan ett förändrat förhållande till, eller beteende som följd av, den nya kunskapen (Wolrath Söderberg 2021). Karl uttryckte det som att folk i allmänhet i Sverige är oroad, och uttryckte frustration över att glappet däremellan och politiska reformer är så stort. Olivia sa frågande ”hur kan vi bli mer ärliga med det vi faktiskt vet att vi behöver göra?”, och besvarade frågan likt Wolrath Söderberg (2021) med behoven av inre, känslomässiga, processer. Olivia berättade vidare hur viktigt det är att medvetandegöra oss om att vi är relationella varelser och del av naturen, hur vi ofta tappat det perspektivet, men att det därför är viktigt ”att återknytta till att vara en del av någonting större”. Gustav resonerade i liknande banor och menade att i en grönkyrkakontext rör sig frågorna också på ett existentiellt plan, där den inre omställningen är central. ”Det handlar om att vi behöver skifta synsätt i hur vi ser på naturen, världen, och skapelsen, och då är det en kulturell och andlig transformation och omställning vi behöver göra.” Likaså berättade Gunilla avdramatiserande om teologiska narrativ som lyfter hur människan är skapad att vårda, bevara och bruka, ”vi är en del av den här skapelsen, och vi är skapade till så mycket gott; att leva i gemenskap och omsorg till varandra och medskapelsen”.

Den inre omställningen berör också våra ideal och vad vi betraktar som det goda, önskvärda, livet.⁶ Oskar uttryckte det som att vi behöver ”verka för att förutsättningar för mer liv, mer komplexitet kan uppstå”. Han berättade entusiastiskt om möjligheterna i att få skapa det goda livet, trots utmaningarna i det befintliga system vi lever i. ”Bara att vakna i Sverige innebär drygt fyra planeter,⁷ hur blir man en god människa då? Hur lever man ett värdigt liv när ekologin som är grunden till allt liv håller på att urholkas?” I Omställningsnätverket talar de därför om att vi står på två ben, där det ena står i det nuvarande, skeva, systemet som vi fortfarande är beroende av, och det andra står i det nya, i det vi vill skapa. Gunilla var inne på samma spår och lyfte rättvisaspekten i hur det goda livet också får utformas i en önskan om andras väl, där vi inte skor oss på medskapelsens bekostnad. Hon berättade vidare om vikten av goda visioner, och glädjen i att få utforma livet efter det vi längtar efter och mår bra av. Även detta är ett uttryck för en önskan om inre omställning, där vår inställning till omställning skiftas från nödvändigt ont till lustfyllda möjligheter.

Möjligheten att skapa goda liv, goda alternativ, lyftes i alla intervjuer. Samtidigt uttrycktes också en frustration över att det går så trögt. Olivia beskrev hur den inre omställningen ofta fastnar i en ond cirkel. Å ena sidan kan vi människor inte ens ta

⁶ Se 4.2.3

⁷ Se Earth over shoot day (2024)

in problem som vi inte samtidigt ser oss själva som lösning till, varför det är viktigt i omställningskommunikation att bjuda in till att vara en del av lösningen. Å andra sidan, berättade hon, så tar folk inte in lösningarna om de ännu inte tagit in problemen. Olivia beskrev det som moment 22, där vägen ut bland annat är att benämna och bjuda in till samtal kring detta psykologiska dilemma. Hon lyfte även, liksom Wolrath Söderberg (2021), vikten av att sätta ord på förnekelse som sätter käppar i omställningshjulet på olika sätt i olika nivåer och sammanhang.

Sammantaget beskrev de jag pratat med den inre omställningen som en känslomässig, kulturell, andlig eller existentiell förändring. Den berör våra attityder till omställning, och förflyttar fokus från yttre faktorer till var och ens personliga process i relation till omställningens många sidor. Allt som ett sätt att bemöta och bearbeta tankestrukturer som bjuder omställningen motstånd.

4.2.3 Samtal öppnar möjlighetsfönster

Ett återkommande tema i hur organisationerna hanterar motstånd och tankestrukturer är genom samtal i olika format. Jag urskiljer tre strategiska motiv bakom samtalen; att bemöta motstånd och motvilja mot omställning, att utbyta goda exempel och visioner, och att visa hur många vi är som vill ställa om mer.

Mötas i motståndet

Att sätta ord på tankestrukturer, problematisera dem och visa på alternativ kan bidra till konstruktiva och normskiftande samtal (Wolrath Söderberg 2021). Olivia resonerade på liknande sätt om hur viktigt det är att möjliggöra samtal mellan människor med olika världsbilder om viktiga framtidsfrågor. Gunilla var inne på samma spår och menade att när vi samtalar om vad vi älskar, sörjer och längtar efter ”då inser vi att vi är väldigt lika, och att vi vill värna tillsammans”. Samtalen blir formen för att mötas i olikheten för att bygga visioner om alternativen. Gustav beskrev hur konstruktiva dessa möten kan vara när de sker i utforskande och nyfikna samtal kring de stora frågorna om vilken värld vi vill se och leva i. ”När man lyckas ha en så’n ödmjukt utforskande ton, då blir det ju väldigt spännande”.

En särskild form av samtal är de med släkt och vänner. Karl berättade om att de i hans klimataktiongrupp övat på sådana personliga samtal, och reflekterat över vilka svårigheter och möjligheter de medför. Övningsdialogier är en klassisk ickevåldsmetod som används i olika sammanhang (Galtung 1965). I omställningskontext kan de vara särskilt viktiga för att öva på de stundom svåra samtalen, som det ändå behövs fler av. Detta eftersom samvetet i kombination med socialt stöd är en stark drivkraft för förändring, menar Wolrath Söderberg (2021). Hon efterlyser en moralisk diskussion om exempelvis konsumtion, investeringar och globala som lokala rättviseperspektiv. Här behöver vi även myndigförklara varandra och oss själva, eftersom många av oss är mer förmögna att ta ansvar än vi medger (ibid.).

Dela erfarenheter och goda exempel

För att driva på omställning behövs forum för att dela erfarenheter med varandra, och i samtal vara uppriktiga om sorger och kamper som följer av att förändra sina vanor (Wolrath Söderberg 2021). Gustav delade erfarenheten att ”det finns en vana i kyrkan att prata om att ställa om sina liv och utkräva någon slags förändring i hur vi lever” och sa menande att de finns i ”känslobranchen” där ärlighet om att det inte alltid är så enkelt tillhör vardagen. Negativt laddade känslor som frustration eller rädsla kan vara viktiga drivkrafter att mötas i, när det finns vägar att kanalisera känslorna i konstruktivt engagemang (ibid.). I intervjumaterialet framkom tydligt att jämsides utmaningarna behövs därför goda exempel att ta rygg på, och nya gemensamma berättelser om alternativa framtider och vad ett gott liv kan innebära.⁸ Olivia berättade att målet för omställningen, ur hennes perspektiv, är att skapa ett bättre liv inom planetens gränser och fortsatte menande; ”vi har något att vinna på det!”. Karl exemplifierade med föreläsningar om tågsemester med en veteran på området som berättade om fördelarna med tågresa. Lärdomarna fick gehör och underlättade för deltagarna att tänka i nya banor.

Illusion om ensamhet

Kristina berättade om erfarenheter av politiker som skyller på avsaknad av folkligt stöd, medan de i Klimataktion möter många som tvärtom önskar kraftigare styrmedel oavsett hur de påverkar ens privatliv. Gunilla berättade om hur samtalen är viktiga för att vi ska få syn på hur många vi är som vill ställa om, och i vardagliga samtal våga utgå från att ”det är klart vi vill ställa om, hur gör du?”. Resonemangen bekräftas i en global studie om människors inställning till klimatpolitiska åtgärder, som visar på ett överväldigande brett stöd för ”climate action”, samtidigt som folk tror sig vara ensamma om att vilja det stödet (Andre et al. 2024)⁹. Exempelvis svarar en klar majoritet (72%) av de svenska respondenterna att de är villiga att betala en procent av sin personliga inkomst för att minska klimatförändringarna, samtidigt som de tror att enbart 43% vill detsamma. 85% anser att staten behöver göra mer. Vi lever i en illusion om ensamhet när den faktiska förändringsviljan i samhället och vår bild av den är snedvriden. En förklaring kan vara att samtalen i det offentliga rummet alltför ofta fokuserar på klimatskeptiker, som alltså är i klar minoritet (ibid.). Karl berättade om politikersamtal och distribution av informativa flyers i offentliga miljöer, två exempel på samtalsformer som kan bidra till att bryta ensamhetsupplevelsen.

Sammantaget kan samtal användas på olika sätt för att mötas i motstånd, lyfta goda exempel och driva på omställning. Dessutom kan de användas för att öppna

⁸ Se 4.2.2

⁹ Notera att klimatomställning bara är en del av den mer omfattande omställning som omställningsrörelsen driver, men forskningen säger likväl något intressant om just den delen.

möjlighetsfönster vi tidigare inte såg, eftersom vi trodde att vi var ensamma. De olika sätten att föra samtal på tolkar jag som uttryck för strategisk variation, där organisationerna arbetar med vardagliga såväl som offentliga sammanhang.

4.2.4 Ringar på vattnet som skiftar normer

Ett sätt att bemöta motståndet är att dela upp omställningens goliatkaraktär i mindre, greppbara, delar. Karl uttryckte att det är svårt att ändra alla vanor på en gång, vilket gör det än viktigare att visa på alternativ och utmana fler till nya steg. Gustav beskrev hur de små stegen lätt överses som obetydliga spottstyvrar, men exemplifierade med när en församling gör om sin gräsmatta till äng så har det resulterat i att fler gör det hemmavid, och sedan deras grannar... ”och någonstans där skiftas en norm”. På så vis blir församlingens påverkansfär större än den egna fastighetens ängsmark. Oskar berättade snarlikt om att när tillräckligt många är med och ställer om nås en positiv tröskeleffekt. När nya normer växer fram i gemenskaper tenderar dessutom förändringen att bli uthållig, vari sociala rörelser har en särskilt formerande roll (Wolrath Söderberg 2021). Gustav jämförde förändringen som behövs med rösträttsrörelsen, ”det är ett liknande normskifte vi behöver göra i relation till hållbarhet, naturen och världen. Hur kan vi värdera mark på ett på ett sätt som inte bara är i ekonomiska termer?”.

Normer är trögföränderliga (ibid.). Gunilla berättade om hur lätt det är att tappa mod och självförtroende att göra något över huvud taget om vi bara ser oss som en droppe i havet. En tankestruktur som direkt hämmar all form av aktivitet, genom att tillskriva den meningslöshet. På samma sätt lyfte Olivia vikten av att förmedla helheten vid alla aktiviteter, för att förstå den större bilden och se ringarna på vattnet. Därför menade hon att det är viktigt att den som bjuder in själv har med sig det större perspektivet och kan förmedla det vidare.

4.2.5 Lösningorienterat lirande

Under intervjuerna framkom det kreativa i variationen som tydligast i mötet med motstånd. Några återgav uppfinningsrika försök att lirka och komma vidare när de stöter på patrull. Gustav berättade om att i församlingar där det går trögt så ”slutar de inte försöka hitta en väg framåt, så det är sällan frågan stannar av helt”. Oskar var inne på samma spår, att när människor blir rädda eller motsträviga så kan ett sätt att hantera det vara att odla potatis tillsammans, att göra något konkret utan att orda särskilt mycket om varför. Likaså berättade Olivia om hur viktigt det är att inte fastna i pajkastning mellan åsikter, utan hellre bjuda in till praktisk handling. Att det aktiva förändringsarbetet är mer betydelsefullt än övertalningsförsöken är en grundläggande tanke i ickevåldstraditionen (Galtung 1965).

Ett annat sätt att lirka är att ta vara på de intressebaserade och lustfyllda ingångarna i omställning, snarare än att söka polariserande debatt.¹⁰ Ett lirande som, när det görs strategiskt på förhand, också kan vara sätt att förekomma motstånd. Ett exempel är genom visionsverkstäder för att samlas kring lokalsamhällets omställning eller bygga insektshotell intill kyrkan. Jag tolkar detta som uttryck för lösningsorientering, där strategisk variation blir ett sätt att lirka för att hitta vägar framåt.

4.2.6 Delsummering motstånd

Mitt intervjumaterial talar för att de engagerade inom organisationerna resonerar kring motstånd mot omställning i vad som kan beskrivas som tankestrukturer, vilket stöds av tidigare forskning (Wolrath Söderberg 2021). En strategi för att hantera dessa är att möjliggöra för samtal där nya visioner och narrativ kan växa, och skapa förutsättningar för inre omställning. De omtalar omställning som en successiv process, där de små stegen behöver betraktas i sin helhet för att förstå deras funktion. Dessutom vittnades om en skicklig förmåga att med hjälp av kreativa idéer lirka trots meningsskiljaktigheter. Ingen menade att det är enkelt, men flera berättade om att de fortsätter försöka. Med denna förståelse för de engagerades perspektiv på omställning och motstånd beskrivs fortsättningsvis fler konkreta sätt för hur de arbetar med att främja omställning och mobilisera till engagemang.

4.3 En mångfald av tillvägagångssätt

4.3.1 Ta vara på de egna förutsättningarna

Nästan alla jag pratade med lyfte fram potentialen i att förmera sin påverkan genom att tillvarata kompetens, resurser och driv som finns i den egna gruppen. Olivia exemplifierade med omställningsrörelser i England, där lokala engagerade också satt på politiska positioner med förtroendekapital och kontakter att dra nytta av. Karl berättade om organisationens hemsida som gjorts informativ och lättillgänglig tack vare de engagerades kunskap och kontakter. Gunilla förmedlade vikten av att fundera över hur vi kanalisera vårt engagemang utifrån lokala förmågor, behov och glädjeämnen och menade att

Då blir det den otroligt värdefulla mosaiken som bygger en helhet. Inte bara bit för bit, jag behöver inte bära allt. Det blir en sådan tydlig representation av vad det är att vara kyrka och vad det är att vara mänsklighet. Att vi hänger ihop. Vi behöver varandra och varandras uttryck.

¹⁰ Se 4.3.4

Sålunda behöver vi vara många som utgår från de egna förutsättningarna för att dra våra strån till omställningsstacken. Det strategiska motivet bakom variationen tolkar jag vara att därmed förmera sitt bidrag.

4.3.2 Att gräva där du står

Från flera håll påpekades att en grupp engagerade har störst möjligheter att förändra lokalt. Olivia menade att omställningen går trögt på global nivå, medans förändring sker lokalt. Gustav konstaterade att ”det är där man har sitt nätverk och det är där man har sin styrka” och jämförde med om en grupp tar initiativ på lokal nivå får det större påverkan än på nationell. Kristina delade den bilden, och menade på att förändra den kommunala politiken är ett viktigt steg i rätt riktning även för mer omfattande förändringar. Karl uttryckte att ”som det ser ut nu så är det ju framför allt rikspolitiken som är det stora hindret”, och fortsatte att berätta hur deras arbete med att ställa om den kommunala politiken ger större verkan.

Oskar lyfte även den performativa vikten av att gräva där du står i form av lokal resiliens och att anpassa sig efter nya ekologiska förutsättningar. Han förespråkade att lokalt bygga sociala och praktiska förutsättningar för att hantera de förändringar som krävs. Därför behöver människor organisera sig tillsammans med sina grannar, varpå ”vi skapar ett embryo till ett livgivande lokalsamhälle”. Gunilla pratade i liknande termer om glädjen som uppstår när människor möts lokalt och arbetar utifrån lokala behov, möjligheter och vad gruppen själv vill värna om. Likaså berättade Gustav att ”folk älskar ofta sina lokalsamhällen och vill att de ska må bra”.

På tal om de älskade sammanhangen berättade Karl om vikten av att verka där människor redan befinner sig, genom att involvera sig i sin lokala träningsanläggning eller bostadsrättsförening. På så vis nås även de ännu oengagerade, som inte själva tyr sig till omställningssammanhang.

Var du står, var resurser, behov, kontakter och förmågor finns, skiljer sig åt lokalt. Strategin bakom variationerna tolkar jag således vara att förmera sitt bidrag till omställningen genom att gräva där du står.

4.3.3 Utforskande lärande

Det finns inget facit eller universal mirakelkur för hur omställningen ska gå till. Flera engagerade har gett uttryck för att detta gör de trevande stegen extra viktiga. Det utforskande lärandet längs vägen är en variationsrik strategi för att röra sig från ovetandets paralyserande effekt och möjliggöra omställning. Gustav uttryckte att när en grupp gjort något, om än litet, så upplever gruppen momentum. ”Vi vet att vi kan göra saker och vi lär oss. Då blir saker mindre och mindre farliga och upplevs som mindre och mindre radikala”. Oskar och Gunilla resonerade snarlikt, och la till

att självförtroendet växer med varje litet steg. Att få vara med och uppleva att det är möjligt, är en förutsättning för att vilja fortsätta.

Utforskandet går dock sällan som på räls. Oskar beskrev hur de fria ramarna också kan leda till förvirring och osäkerhet, när människor inte vet hur de ska börja. Samtidigt uttryckte han att det finns ett lärande i allting, och att "[vi uppmuntrar] en lärandekultur. Vi måste lära oss så mycket nytt, inklusive om oss själva, så mycket praktiska saker som äldre generationer har kunnat". Han berättade vidare om att omställningen inte har något färdigt mål utan är en ständig process. Gunilla bekräftade bilden genom att berätta hur det viktiga inte är att klara av saker på en viss checklista, utan att riktningen är i rörelse, och att det finns en vilja att göra och lära sig mer. Det utforskande lärandet, och att få fortsätta utvecklas och utmana varandra kan med andra ord vara en drivkraft för fortsatta omställning.

Några beskrev också hur de på organisationsnivå genomgår ett utforskande lärande. Exempelvis berättade Karl om hur styrelse och arbetsgrupper tillsattes efterhand som organisationen växte och nya behov uppstod. Jag tolkade den organisatoriska lärandeprocessen både som en vilja att göra mer, och som uttryck för omsorg om det ideella engagemanget.

Det utforskande lärandet leder till såväl variation, som kreativitet och uppfinningsrikedom. Strategin bakom tolkar jag vara att testa, lära, och göra mer, samt visa omsorg om varandra. Min analys är att ett underliggande argument är att tillåta omställningen att vara en komplex process och samtidigt hantera risken att då bli paralyserande. Exempelvis genom att testa något du inte gjort innan, som att bjuda in till en samtalskväll om klimatpsykologi, och lära dig om marknadsföring och evenemangsplanering under förberedelsernas gång.

4.3.4 Lustfylld omställning

Samtliga intervjupersoner skildrade hur engagemang ofta kanaliseras i det som upplevs lustfyllt och angeläget. Olivia berättade att "hellre fest än protest" har blivit något av Omställningsnätverkets paroll. Kristina skildrade hur uppdelningen i organisationens varierade arbetssätt i olika arbetsgrupper växte ur de engagerades olika intressen. Gunilla menade att det lustfyllda är en nyckel för att omställningen ska spira och slå rot hos människor, och knöt resonemanget till att ta vara på de egna förutsättningarna. "Då kommer ju glädjen, det ligger så mycket närmare till hands". På liknande sätt angavs instegsaktiviteter som bjuder in nya till engagemang vara anledning att arbeta varierat.¹¹ Bland annat berättade Olivia om att göra något roligt tillsammans, som att odla, i den bästa av världar kan öka

¹¹ Se 4.4.1

medvetenheten och väcka större frågor om varför vi gör som vi gör. Medvetenhet och frågor som i sin tur kan väcka insikt och vilja att vara med i omställning.

Ytterligare skäl att arbeta variationsrikt i lustfyllda aktiviteter formulerades av flera som att peka på de positiva fördelarna med omställning.¹² När jag frågade Gunilla varför glädjen är viktig svarade hon utan tvekan; ”för det är det som gör att vi orkar harva på”. Vi fortsatte i samtal om hur omställning inte är något ettårigt projekt, utan handlar om hur vi bygger våra liv. Oskar omtalade omställning som en process som kommer omfatta många generationer framåt. Jag tolkar glädjen som nödvändig i ett långsiktigt engagemang, och metoderna som följer i glädjens spår blir varierande just för att vi finner glädje i olika delar av omställningen. Likaså vice versa: glädjen och variationen är strategiska val för att bjuda in fler till omställning och möjliggöra omställning på flera sätt parallellt.

4.3.5 Delsummering variation

Sammanfattningsvis visar intervjumaterialet att samtliga organisationer arbetar kreativt med strategisk variation. Motiven är dels för att uppmuntra engagerade att pyssla med sådant de finner glädje i för att på så sätt orka långsiktigt, dels för att bjuda in fler till engagemang, dels för att möjliggöra och driva på för mångfacetterad omställning. Alla bottnar de i att vi är olika och betraktar olika aktiviteter som lustfyllda, samtidigt som omställningen är total och omfattar livets alla områden. Så, som Olivia uttryckte det, då spelar det inte så stor roll var vi börjar.

4.4 Mobilisera de ännu oengagerade

4.4.1 Variation inkluderar fler

I intervjumaterialet råder konsensus om att variation bidrar till att fler kan, vill och vågar vara med. Därför kan tillvägagångssätten variera mellan alltifrån att göra gräsmattor till ängar, fylla kyrktak med solceller, bjuda in politiker till utfrågningar, eller anordna pilgrimsvandringar med reflektion kring inre omställning. De olika tillvägagångssätten gör att fler hakar på tåget, som Gustav uttryckte det, vilket jag tolkar som att strategisk variation används med avsikten att inkludera fler i engagemang.

Karl berättade om hur de praktiska aspekterna, som tid och plats, kan varieras för att möjliggöra för fler att delta. Han fortsatte att berätta om att de olika tillvägagångssätten uppmärksammas av olika människor, där deras tematiska arbetsgrupper bidragit med fler kontaktytor. Jag tolkar detta som strategiska sätt att

¹² Se 4.2.3

använda variation för att underlätta bred mobilisering, vilket är vitalt för att ge rörelsen bärkraft och förändra maktbalansen i samhället (Chenoweth 2021).

Kristina påpekade att ingångarna till engagemang behöver vara olika eftersom människor är olika. Likaså resonerade Olivia och berättade om hur odling kan vara en låg tröskel för någon att kliva över av rent intresse, som då samtidigt är ”ett öppet fönster för att prata hållbarhet och omställning”. Gunilla gav ett annat exempel om människor som uttryckt en vilja att vara observatör och bjuda på fika vid protester eller civilolydnadsaktioner. En påhittig metod för att i engagemang inkludera såväl de som själva utför aktioner som de omsorgsfulla runt omkring.

En viktig funktion med inkluderande mobilisering är att minska friktionen i omställningen, för att på så vis påskynda och möjliggöra den (Boréus et al. 2023).

4.4.2 Information som katalysator

Ett återkommande tema i intervjuerna var föreläsningar, studiecirklar, bokbord och samlingar med samtal och politikerutfrågningar som viktiga delar av omställningsarbetet. Detta både för att fördjupa engagemang och för att öppna upp för fler att förstå allvaret. Karl berättade om att tillgängliggöra information, för att greppa de utmaningar vi står inför tillsammans, används som ett sätt att väcka engagemang. En sådan föreläsning bidrog till Kristinas ökade engagemang, där Klimataktion som arrangörer fångade upp hennes vilja att bidra. Oskar och Gunilla berättade om liknande erfarenheter, där deras upplevelser var att insikten inte gav dem annat val än att engagera sig, ”när man har kombinationen av insikt och nån slags kompetens, så är det det här som gäller”, som Oskar uttryckte det.

Kristina förklarade att folkbildning även är en strategi för att bidra med ”en mottaglighet och acceptans för styrmedel och åtgärder som är i linje med det som behövs”, och exemplifierade därmed hur lokal förankring är en förutsättning för strukturella förändringar i omställningsarbete. Styrmedel är även viktiga för att hantera det faktum att vi ofta är bekväma av oss, varför det behöver vara lätt att göra rätt (Wolrath Söderberg 2021).

Folkbildning lyftes från samtliga organisationer som viktiga, både för att driva på omställning och främja engagemang. Exempelvis berättade Gunilla om att hennes gröncyrkagrupp ska titta på Omställningsnätverkets film Avtryck, med hjälp av studieförbundet Bilda. Hon hoppas att folkbildningstillfället ska ge ringar på vattnet. Ett annat exempel är Olivia som berättade hur somliga ”omställare” kanaliserar engagemang i lönearbete vid folkhögskolor. Hon menade att ”folkhögskolan är en fantastisk oas i vårt samhälle, men som är hotad så länge vi har den här regeringen.”

Sammantaget förefaller information fungera som en katalysator för nytt och fördjupat engagemang, som organisationerna använder sig av på olika sätt. Information har en viktig roll i att driva på omställningen (Wolrath Söderberg 2021). Särskilt sådan som ger kunskap och perspektiv om normförskjutningar och

ideal, om krisernas realitet i tid och rum, om proportioner på aktiviteter och konsumtionsval, och om ekonomiskt välstånd i historisk global utveckling (ibid.). Rörelsernas variation mellan sakliga fakta, personliga erfarenheter och berättelser är en viktig kombination av informationsförmedling för att insikterna ska landa (ibid.).

4.4.3 Mobilisering ökar påverkansmöjligheter

Samtliga engagerade jag intervjuat var måna om att organisationen skulle växa för att därmed öka dess påverkansmöjligheter. Kristina uttryckte det strategiska motivet som att ”ju större organisationen är, desto större tror vi att vår påverkan kan vara, så det finns ett självändamål med att bara rekrytera fler”. Ett närliggande återkommande tema var möjligheten som uppstår när grupper samverkar. Karl menade att ”det blir större tyngd i det vi gör, om vi exempelvis ska bjuda in till politikerutfrågning är det givetvis bra om de ser att inbjudan är från flera viktiga miljöföreningar”. Gustav resonerade kring ett liknande exempel där Grön kyrka som gemensam flagg gör att ”församlingar får ett självförtroende som de kanske inte skulle ha annars, just eftersom de är många som gör det tillsammans”.

4.4.4 Ovilja att engagera sig

En återkommande reflektion var att människor inte engagerar sig för omställning när de inte ser den personliga vinningen med det. Kristina berättade exempelvis om hur hon mött reaktioner från människor som inte värjer sig mot idén om omställning, så länge den inte kräver något av en själv. Oskar berättade om liknande erfarenheter och förklarade att

Det är svårt att hitta resurser i sig själv, det är svårt att hitta tid. Allting är upplagt för att vi ska jobba heltid, sen kommer vi hem och är trötta, och sen på helgen ska det se ut på ett visst sätt. Kvällstiden är din egen och du ska inte engagera dig i samhället. What’s in it for me? What’s in it for me och ‘cause I’m worth it. Det är två slogans som litegrann summerar varför det går långsamt.

Brist på tid och resurser, i kombination med attityder och socialt arv, utgör vanliga anledningar till uteblivet engagemang (Essen 2021).

Gustavs resonerade kring en ovilja grundad i apati, som är särskilt svår att förändra; när människor inte aktivt bestrider omställning utan snarare rycker på axlarna. ”Mothugg och apati är väl det [motstånd] som många upplever att de möter, och där är det kanske lättare att möta mothuggen än apatin egentligen”. Bristande intresse är ytterligare en vanlig anledning till uteblivet engagemang (ibid). Samtidigt tillskriver, intressant nog, även de som själva inte engagerar sig ideellt engagemanget ett särskilt värde för samhället i stort (ibid).

Konstateras kan att ovilja att engagera sig inte alltid baseras på motstånd mot omställningen i allmänhet, utan oftare mot det egna engagemanget i synnerhet.

4.4.5 Missvisande paketering fördröjer

Hur vi pratar om omställning påverkar vilka som anser det relevant eller roligt att haka på. En kommunikativ strategi som lyftes från flera håll var därför att förändra hur omställning paketeras. Gustav berättade att omställning ibland porträtteras som att rädda exotiska mossor, men att det kanske tilltalar fler om vi erkänner att det likväl handlar om hur människor kan fortsätta leva och trivas på den här planeten. Att betrakta omställningen i relation till vår och våra barns framtid är en erkänt viktig drivkraft för att ställa om (Wolrath Söderberg 2021).

Ett annat sätt att förändra kommunikationen kring omställning berör vilka vi pekar ut som offer och förövare. Oskar exemplifierade med lantbrukares protester mot jordbrukspolitik och menade att, även om han förespråkar ett förändrat jordbruk, så måste förändringen ske succesivt och i dialog med lantbrukarna själva. ”Man kan inte säga att ’allt ni vet är fel’ [...], det finns inte förutsättningar att lyckas då”. I samma veva konstaterade han att de omfattande förändringar som behövs är komplicerade eftersom vi samtidigt är beroende av det system som är.

Ett tredje sätt är att prata om de positiva förändringarna med omställningen. Olivia lyfte att ”vi har något att vinna på det. Vi kan faktiskt se ett annat samhälle, och en annan livsmening än att man bara konsumerar”. Kristina uttryckte en liknande inställning, och efterfrågade ett nytt narrativ i relation till politiska reformer. Hon underströk att styrmedlen är för allas vår skull, och menade att språkbruket borde formas därefter.

En sista, övergripande, utmaning med kommunikation kring omställning lyftes av Olivia. ”Hur förmedlar vi budskap så de faktiskt leder till handling?”. En fråga med många svar, som exempelvis att begrunda proportioner på fakta och göromål, samt att i samtal vara uppriktig om inre och yttre utmaningar (Wolrath Söderberg 2021).¹³

Min analys är att vi står inför existentiella hot där alla delar av samhället berörs, men omställning porträtteras ibland som något miljömuppår gör för att vara snälla mot isbjörnar. De jag pratade med lyfte flera perspektiv på hur de i sina organisationer på arbetar på olika sätt med att ompaketera omställningen för att fler ska få upp ögonen för vad det handlar om.

4.4.6 Delsummering mobilisering

Samtliga jag pratat med berättar om vikten av att göra plats för fler i engagemang och speglar en rik variation av kreativa lösningar för att så göra. De beskriver utmaningar i att möta oviljan att engagera sig, och förklarar det bland annat med hur omställningen språkligt paketerats. Att mobilisering är en viktig strategi för att driva på omställning bekräftas av Chenoweths (2021) forskning, som en annan av de fyra komponenterna hos rörelser som uppnår sina mål.

¹³ Se 4.3.2

4.5 Kompletterande insikter

4.5.1 Gemenskapen en förutsättning för engagemang

Intressant nog återkom flera intervjupersoner till gemenskapen som helt avgörande för att bibehålla ork, hopp och engagemang. Gemenskapen bidrar till känslan av lust och mening, som hjälper den inre omställningen på traven. Dessutom är gemenskapen en social grupp där lokala, positiva, normförändringar kan ta plats. Exempelvis vittnade Kristina om att engagemanget sporras av viljan att umgås med de härliga människor hon mött i organisationen. Gunilla var inne på samma spår och beskrev hur orken växer när vi krokar arm med andra.

Somliga beskrev hur det praktiska görandet möjliggör gemenskap och vice versa. Att när människor tillsammans får skapa något konkret, som exempelvis anordna en klädbyttardag eller odla potatis i grannskapets odlingslådor, så skapas också relationer till varandra, grannskapet och jorden. Just relationer som motgift mot narrativet av splittring påpekade Olivia blir viktigt även på metanivå. Att skapa tillsammans och bygga gemenskap är i sig självt en viktig del av omställningen, för att återknyta till att vara del av något större och övas i samarbete i stället för konkurrens. I samarbetet spirar också den outhärliga tilliten, som Oskar påpekade är en ”grundvaluta” i civilsamhället. Resonemangen speglar Chenoweths (2021) forskning om att *hur* rörelser arbetar präglar det nya samhälle som utformas, och stämmer väl överens med ickevåldsteoretiska traditioner (Icke-våldsnätverket 2023).

Gemenskapen är även betydelsefull för engagemangets varaktighet (Wolrath Söderberg 2021). Att gemenskap anses viktigt är allmängiltigt för engagemang, och kan även ses som en produkt av detsamma (Svedberg & Essen 2022). I sammanhanget lyfts ofta civilsamhällets roll i skapande av tillit, samhörighet och sociala smörjmedel i samhällsmaskineriet som sammantaget bidrar till en bättre fungerande demokrati (ibid.).

4.5.2 Civilsamhällets osynliggjorda potential

Vem som ansvarar för omställning, eller var vi ska börja, verkar inte vara en fråga för de jag intervjuat. Svaret är entydigt: alla och överallt. Fokus för den här undersökningen är på sociala rörelser, vars potential enligt Oskar försvagas av starka narrativ som osynliggör civilsamhällets roll och möjlighet. Något jag tolkar som tankestrukturer som förhalar omställning.

Melucci (1980) menar att sociala rörelser som utvecklas i samhällen där staten spelat en väsentlig roll i centralisering och enande av makt och resurser i samhället, som exempelvis Sverige, så kommer sociala rörelser också på något vis behandla den sociala organisationen eller politiska systemet i samhället. Detta bekräftas bland de jag pratat med, som bland annat utmanar de sociala, politiska och

tankemässiga strukturer som reproducerar ohållbara samhällssystem, och provar nya vägar för hur det är möjligt att utforma liv och samhällen.

4.6 Synliggjorda skav när omställningsrörelser tolkas genom strategisk variation som förklaringsmodell

4.6.1 Skillnader mellan empiriska fält

Chenoweths (2021) forskning baseras på rörelser med syfte att kräva självständighet eller byta ut en kolonial eller auktoritär regim, mot ett nytt, demokratiskt, samhällsstyre. Samtida omställningsrörelser i Sverige har snarare för avsikt att byta ut de tankestrukturer som förhalar och motarbetar omställning (Wolrath Söderberg 2021). Den här studien bekräftar att omställningsrörelser utmanar och utforskar alternativ till dessa tankestrukturer. Tankestrukturer, eller ”tankeregimer”, skiljer sig åt i egenskaper på många sätt från de auktoritära regimer som är i fokus i Chenoweths forskning. Skillnaden fälten emellan bidrar till att strategisk variation stundom kommer till korta som tolkningsram. Samtidigt belyser den strategiska variationen vikten av att maximera trycket på makthavare som upprätthåller status quo, vilket bidragit till den här studien genom att synliggöra hur komplext det är i en omställningskontext där vi alla är del i att reproducera tankestrukturer som förhalar omställning.

4.6.2 Avsaknad av tydligt mål

Strategisk variation är i Chenoweths forskning en gemensam komponent bland rörelser som uppnått sina mål. Här skiljer sig min empiri då somliga ansåg att något definitivt mål inte finns i omställningskontext utan snarare en ständig process. Chenoweth (2021) framhåller förvisso att en diffus målformulering är vanlig i sociala rörelser, men i hans statistiska undersökning är målen mer specifika. Oavsett pekar den här studien otvivelaktigt på att det är långt kvar, där en kompletterande förklaringsmodell kan vara att förändring av tankestrukturer tar lång tid (Wolrath Söderberg 2021). Därför är det viktigt med grupper, nätverk och rörelser där människor kommer samman för att dela erfarenheter, stötta och samtala. Omställningsrörelser kommer således fortsatt utgöra centrala sammanhang för att främja engagemang och driva på omställning (ibid.).

4.6.3 Risk att fastna i instegsaktiviteter

Strategisk variation och viljan att mobilisera fler i engagemang för även med sig risken att fastna i instegsaktiviteter, där de låga trösklarnas syfte att få med fler i engagemang leder till att rörelsen trubbas av och ambitionerna om

samhällsförändring mattas av. Denna analys klagade Olivia, och kontrasterar den annars positiva inställningen till variation och mobilisering. Även Chenoweth (2021) konstaterar att överdrivet fokus på mobilisering på bekostnad av organisering är hämmande för rörelsen. Min tolkning är att risken förstärks av omställningsrörelsens diffusa och omfattande mål, där ”alla steg är steg i rätt riktning” ofta sägs i välmening. Det är lätt att bli frustrerad när frasen används som en ursäkt för att inte göra mer. Som Gunilla uttryckte det ”jaha, så prata går bra men handla funkar inte? Hur tänkte du nu?”. I sådana lägen kanske krisinsikt behövs som spark i baken, genom att vi ärligt erkänner komplexiteten och målkonflikterna, samt för allvarliga samtal om krisernas magnitud och närhet (Wolrath Söderberg 2021).

En möjlig väg vidare efter instegsaktiviteter är civil olydnad. Gustav lyfte rollen som det kan ha i omställning med orden ”alla pratar om våtmarker nu. Det hade vi nog inte gjort om de inte stormade mello”. Chenoweth lyfter civil olydnad som en kategori av civilt motstånd, och visar att det har fyllt viktiga funktioner i förändringsarbete (Chenoweth 2021). Hen exemplifierar med hur tjänstemän vägrar lyda order och orättfärdiga lagar eller på andra sätt aktivt ickesamarbeta med makten, vilket ökar trycket på de som upprätthåller status quo. I omställningskontext skulle samma vägran kunna handla om att inte ange papperslösa flyktingar eller att bjuda in politiker till fikastund i avverkningshotad gammelskog.

Sammanfattningsvis kan det bli vilseledande att börja i det lilla, eftersom det tenderar att fungera som ett alibi för passivitet snarare än att elda till större steg framåt (Wolrath Söderberg 2021). Kanske kan civil olydnad eller någon av tillvägagångssätten redovisade i 4.3 erbjuda vägar vidare. Inte minst är insikt om proportioner viktiga, om vilken roll olika val spelar för omställningen (ibid.).

5. Avslutande diskussion och slutsatser

Aktiviteten, kreativiteten, innovationskraften, de finns bara i sociala rörelser, i civilsamhället. Så när vi kommer ut ur husen, när vi bryter den privata sfären och blir publika – dvs när civilsamhället blir till – då finns det någonting. Då finns det experiment vi kan göra som är roliga, som gör att det känns värdigt att vara en människa.

Citatet är hämtat från en av intervjuerna och får summera jargongen i intervjupersonernas resonemang.

Att undersöka engagerade i omställningsrörelsen genom tolkningsramen av strategisk variation har bidragit till förståelse för hur de resonerar kring sina val att arbeta med varierande tillvägagångssätt. I materialet framträder tydligt att variationen är en medveten strategi för att driva på omställning, bjuda in till engagemang och skapa en inkluderande rörelse som fångar upp fler, samt att denna mobilisering är ett självändamål för att förmera sin påverkan. I viss mån fördes resonemang om vikten av bred mobilisering som tvärgående når olika grupper av människor, men kanske finns här en utvecklingspotential att arbeta mer aktivt med. Ytterligare strategiska motiv är tillvaratagandet av lokala förutsättningar, lustfyllt engagemang och möjligheten att forma bättre liv inom planetens gränser. Därtill framgår att variation används påhittigt och strategiskt för att lirka, oftare än förekomma, motstånd. Kanske finns här en till utvecklingspotential för organisationer att arbeta mer effektivt för att förändra maktbalansen i samhället.

Studien belyser likväl hur omställningsrörelsernas variationsrika sätt att arbeta betraktas som viktiga för att minska friktionen kring omställning och möjliggöra att den sker snabbare och mer demokratiskt än dem förutan. Centralt är både hur de prövar sig fram och testar att utforma nya sätt att leva och organisera sig, hur de samlar människor, utbildar, informerar, och bygger gemenskaper. Vidare har behovet av inre omställning synliggjorts, där vår inställning till omställning skiftas från nödvändigt ont till lustfyllda möjligheter. En försiktig analys därom är att fokus på inre omställning kan bidra till såväl fördjupning som individualisering i omställningsarbetet, varav den sistnämnda riskerar motarbeta den gemenskap och tillsammansskapande som lyfts fram som särskilt meningsfulla.

Studien skildrar hur motstånd mot omställning kan ta sig i uttryck, och visar entydigt att de engagerade personerna förklarar det i termer av normer, vanor och narrativ. De beskriver även hur resursstarka aktörer tjänar på att upprätthålla status

quo och därför aktivt motarbetar rörelsernas syften. Sammantaget gestaltas en tankestruktur som motverkar omställning, en förståelse där strategisk variation delvis kommer till korta som förklaringsmodell. Kompletterande förklaringsmodeller behövs även för att förstå den inre omställningen där vi alla är inflätade i upprätthållande av tankestrukturer som förhalar omställning. Likaså för att förklara de mål som är mindre specifikt uttalade än i Chenoweths forskningsfält. I den här undersökningen har Wolrath Söderbergs förståelse för tankestrukturer som trögföränderliga men ständigt omformande i sociala samspel bidragit med kompletterande förståelse. Sammanfattningsvis synliggör strategisk variation den mångfald av tillvägagångssätt som engagerade i omställningsrörelser kreativt uppfinner och anammar för att hantera motstånd, främja engagemang och driva på för omfattande samhälls-omställning i riktningar för hållbarhet.

För framtida undersökningar vore det intressant att studera hur omställningsrörelser kan bli mer framgångsrika i att skapa bärkraft och förändring, genom att studera hur de resonerar i förhållande till Chenoweths övriga tre identifierade komponenter. För diskussionen behövs även en större förståelse för hur relationen ser ut mellan variationen kontra organisations-förmågan och de längre tidsperspektiven för att bygga momentum och styrfart i rörelsen. Vidare forskning behövs även för att öka förståelsen för hur de resonerar kring ovetandets paralyserande effekt, eller för att beskriva de nya tankestrukturer och samhällen som omställningsrörelserna vill se mer av i framtiden.

Referenslista

- Andre, P., Boneva, T., Chopra, F. & Falk, A. (2024). Globally representative evidence on the actual and perceived support for climate action. *Nature Climate Change*, 14 (3), 253–259. <https://doi.org/10.1038/s41558-024-01925-3>
- Arora-Jonsson, S., Waldenström, C., Sandström, E. (2024). *Hållbarhetens dimensioner*. Verbal förlag.
- Big Ideas* (2021). How to make social movements successful. [Radioprogram]. ABC Radio National, 18 februari. <https://www.abc.net.au/listen/programs/bigideas/how-to-make-social-movements-successful/13125350> [2024-06-01]
- Boréus et al (2023). Gräsrotsinitiativ kan hjälpa offentliga aktörer nå klimatmål. *Dagens Samhälle*, 2023-06-15. <https://www.dagenssamhalle.se/opinion/debatt/grasrotsinitiativ-kan-hjalpa-offentliga-aktorer-na-klimatmal/> [2024-05-20].
- Chenoweth, E. (2021). *Civil resistance: what everyone needs to know*. Oxford University press.
- Creswell, J.W. & Creswell, J.D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Fifth edition. SAGE.
- Dannefjord, P. (1999). ”Metod och Problem: en inledning till sociologisk analys”. Växjö, Institutionen för samhällsvetenskap.
- Earth overshoot day (2024) Country overshoot days <https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/country-overshoot-days/> [2024-05-24]
- Essen, J. von (2021). *Det svenska civilsamhället: en introduktion*. Andra upplagan. Idealistas Förlag.
- Galtung, J. (1965). On the Meaning of Nonviolence. *Journal of Peace Research*, 2 (3), 228–256. <https://doi.org/10.1177/002234336500200303>
- Grön kyrka (u.å.) Om grön kyrka <https://gronkyrka.se/om-gron-kyrka/> [2024-05-24]
- Harboe, T. (2013). *Grundläggande metod: den samhällsvetenskapliga uppsatsen*. 1. uppl. Gleerup.
- Harnesk, D. (2023). Strategies of the Sámi movement in Sweden: mobilization around grievances related to the ecological conditions of reindeer pastoralism, 2012–2022. *Ecology and Society*, 28 (4), art8. <https://doi.org/10.5751/ES-14434-280408>
- Icke våldsnätverket (2023). *Icke våld – makt att förändra världen*. <https://www.ickevald.nu/> [2024-05-22]
- Klimataktion (u.å.) Vi vill <https://klimataktion.se/foreningen/vi-vill/> [2024-05-23]

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Studentlitteratur.
- Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social Science Information*, 19 (2), 199–226. <https://doi.org/10.1177/053901848001900201>
- MUCF (2023). *Kunskapskonferensen 2022 - Konferensrapport*. MUCF. <https://www.mucf.se/sites/default/files/2023/04/KONFERENSRAPPORT%20KK%202022.pdf> [2024-05-23]
- Omställningsnätverket (2024) Vad är omställning <https://omstallning.net/vad-ar-omstallning/> [2024-05-23]
- Rockström, J. (2023). *En jord för alla: ett manifest för mänsklighetens överlevnad*. Första utgåvan. Natur & Kultur.
- Stephan, M.J. & Chenoweth, E. (2008). Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict. *International Security*, 33 (1), 7–44
- Svedberg, L. & Essen, J. von (red.) (2022). *Engagemangets gestaltningar: insatser i och utanför civilsamhället*. Upplaga 1. Studentlitteratur.
- Teorell, J. & Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. Liber.
- Tilly, C. & Wood, L.J. (2015). *Social Movements, 1768 - 2012*. 0. uppl. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315632070>
- Wolrath Söderberg, M. (2020). Hållbarhetsretorik och hållbar retorik. *Rhetorica Scandinavica*, (80), 20–37
- Wolrath Söderberg, M. (2021). Tankestrukturer som hindrar omställning - och hur vi kan överkomma dem. (Miljömålsberedningen). Miljömålsberedningen. <https://www.sou.gov.se/contentassets/e66f5e3eaaed43ddb8ae786a452eed39/tankestrukturer-som-hindrar-omstallning-och-hur-vi-kan-overkomma-dem.pdf> [2024-05-17]
- Öhlander, M. (1999). Deltagande observation. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*. Studentlitteratur. 73–87.

Tack

Stort tack till samtliga medverkande för att jag fick ta del av era insikter och erfarenheter. Det har gett mig hopp. Tack till handledare Patrik, som guidat med erfarna råd och relaterbara referenser. Tack till studiekompis Elin, som fyllt kandidatarbetet med pomodorometod, fikaraster och hjärtliga skratt.

Bilaga 1

Intervjuguide

Intro/info till den intervjuade

- a) Presentation av mig och studien
- b) Information om deras förutsättningar för deltagande; frivillighet, rätt att pausa/avbryta, dra sig ur, eller be mig stryka information. Uppsatsen kommer att publiceras, du är anonymiserad. Återkommer m direktcit.
- c) Är det okej om jag spelar in? Hantering av anteckningar + ljudfil
- d) Låter det bra? Frågor?
- e) Det finns inget rätt eller fel svar, vill bara höra hur du tänker! :)

Lära känna

- 1) Hur kommer det sig att du är engagerad i ---?
- 2) Vad är målet för ---? Varför gör ni det ni gör?
- 3) Vad är omställning i en ---kontext? Vad är det som ska ställas om o varför då?
- 4) Vad finns det för motstånd mot/hinder för omställning? /varför långsamt?

Arbete/tillvägagångsätt

- 5) Hur arbetar ni? Vad pysslar ni med? Vilka tillvägagångssätt/vad gör ni?
 - a) Hur kommer det sig? Varför känns det viktigt?
 - b) Vem/hur hittar på vad ni ska göra?

[om jobbar olika]

- c) Hur kommer det sig att ni ägnar er åt olika saker?
- d) Varför? Varför känns det viktigt?

Deltagande/engagerade

- 6) Hur många är ni totalt i rörelsen? /hur många brukar haka på evenemang
- 7) Vilka är med på era samlingar? Olika/samma/nya/veteraner
- 8) Gör ni något särskilt för att få med nya? Hur kommer det sig? Varför viktigt?
- a) Utmaningar i detta? Brukar ni prata om det? Hur tacklar ni det? Varför?

Motstånd

- 9) Vem/vilka hoppas ni påverka med ert arbete? Varför?
- 10) Vad har ni mött för motreaktioner på ert arbete? Från vilka?
- a) Hur hanterade ni det?
- b) Funderar ni nåt på hur ni kan förekomma såna motreaktioner framöver?

Tillsammansskapande

- 11) Hur är er kontakt/samverkan med andra organisationer som jobbar med liknande frågor?
- a) Hur ser ni på er roll i relation till dem? Varför då?
- 12) Hur är er kontakt/samverkan med myndigheter eller offentliga organ?
- a) Hur ser ni på er roll i relation till dem?

Summera och fråga om hen vill lägga till några kompletterande tankar.

Tack!

Fortsatta kontakt: okej om jag hör av mig för att fråga om jag förstått rätt?

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.